

نقش انقلاب اسلامی در گسترش پژوهش‌های استشرق‌شناسی*

محمد جواد اسکندرلو**

چکیده

پاسخ‌دهی به هجمه گسترده تبلیغاتی، عقیدتی و فرهنگی غربیان و خاورشناسان علیه قرآن و اسلام، وظیفه و رسالت عالمان و محققان دینی است. بر همین اساس نوشتار حاضر، در صدد ارائه گزارش مختصری است از تلاش‌های گوناگونی که از سوی فرهیختگان حوزوی و دانشگاهی که در همین راستا، پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران تاکنون انجام گرفته است، از قبیل: تدریس دروس نقد آرای مستشرقان در زمینه‌ی قرآن، حدیث، تاریخ و کلام در مراکز علمی حوزوی و دانشگاهی، برگزاری همایش بین‌المللی قرآن و مستشرقان، پایان‌نامه‌های استشرافی دفاع شده در حوزه علمیه و در جامعة المصطفی العالمیه، تأسیس رشته قرآن و مستشرقان در حوزه علمیه قم و در جامعة المصطفی العالمیه، چاپ و نشر دو فصلنامه علمی - ترویجی قرآن پژوهی خاورشناسان، تألیف کتب نقد استشرق و ...

واژگان کلیدی: قرآن و مستشرقان، استشرق، همایش‌های بین‌المللی در نقد استشرق، پژوهش‌های استشرافی.

* . تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۷/۱ و تاریخ تأیید: ۱۳۹۷/۱۰/۵.

** . دانشیار جامعة المصطفی العالمیه و عضو هیئت علمی پاره وقت مرکز پژوهشی قرآن کریم المهدی: mj_eskandarlo@miu.ac.ir

ضرورت توجه به پژوهش‌های استشرافی

حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌های جهان اسلامی، همان‌گونه که پژوهش‌های محققان خود را در مورد قرآن و اسلام مورد بررسی قرار می‌دهند، باید توجه جدی به پژوهش‌های اسلام‌شناسان و قرآن‌پژوهان غیرمسلمان نیز داشته باشند. آنچه ما را بر آن می‌دارد که بر تلاش خود در این زمینه افزایش دهیم، توجه به گستردگی حجم پژوهش‌های شرق‌شناسان و توجه به این نکته است که در تحقیق پیرامون برخی از موضوعات اسلامی و قرآنی، آن‌ها گوی سبقت را ربوده‌اند. به عنوان نمونه، معجم‌نگاری برای قرآن را، مستشرقان آغاز کرده‌اند «فلوگل آلمانی» و «ژول لایوم فرانسوی» هم به معجم‌نگاری لفظی و هم به معجم‌نگاری موضوعی آیات قرآن اقدام نموده‌اند.

نمونه دیگر، معجم‌نگاری احادیث است که آن‌ها اقدام کرده‌اند. نخستین کسی که در این زمینه گام برداشته آقای «ونسینک» (۱۸۸۲-۱۹۳۹) در هلند است که «المعجم المفهرست لألفاظ الحدیث النبوی الشریف» را ارائه کرده است.

در علوم قرآنی، «گلدزیهر» یهودی اولین کسی است که کتاب روش‌های تفسیری مفسران جهان اسلام را نوشته است.

در مسئله «تاریخ‌گذاری قرآن»، «تئودور نولدکه» (۱۸۳۶-۱۹۳۱) صدوچهل سال پیش نخستین کتاب را در این باره به نگارش درآورده است.

و در بخش دایرة المعارف نویسی برای قرآن اولین دایرة المعارف قرآنی توسط یک خانم آمریکایی مسیحی به نام «جین دمن مک اولیف» که از آمریکا به هلند می‌آید این اقدام را با کمک سایر مستشرقان انجام می‌دهد. در تمامی آثار یاد شده استشرافی شبهاتی علیه قرآن کریم و اسلام گنجانده شده است.

قبل از وقوع انقلاب اسلامی، مستشرقان در تمام کشورهای اسلامی به ویژه در کشور ایران، در قالب مأموریت‌های گوناگون از سوی استکبار جهانی، فعالیت‌های جاسوسی، سیاسی و فرهنگی داشتند.

انقلاب اسلامی ایران نه تنها قاطعانه دست رد به سینه اروپا و آمریکا زد و با بستن سفارت اسرائیل و اشغال سفارت‌خانه آمریکا، پنجاه هزار مستشار و مستشرق غربی را اخراج کرد و فریاد استقلال کشور ایران را سر داد، بلکه رهبر حکیم این انقلاب، صدای اتحاد همه امت اسلامی و نیز قیام همه مستضعفان را جهت نبرد با همه مستکبران عالم در جهان طنین افکند و فرمود:

«ما انقلابمان را به تمام جهان صادر می‌کنیم، چراکه انقلاب ما اسلامی است و تا بانگ «لا اله الا الله و محمد رسول الله» بر تمام جهان طنین نیفکند مبارزه هست و تا مبارزه در هر کجای جهان علیه مستکبرین هست ما هستیم» (خمینی، صحیفه نور، ۱۱/۲۶۶) اکنون دستگاه حاکمه غرب می‌باید علاوه بر انبوه شرق‌شناسی‌های ژئوپلیتیک و اسلام‌شناسی‌های هزار ساله‌اش، به پژوهشی جدید در خصوص عناصر و ماهیت «انقلاب اسلامی ایران» و «مذهب تشیع» بپردازد، تا بتواند راهی برای خنثی‌سازی این حرکت توفنده، و یا حداقل راهی برای نگه‌داری تاج خویش بیابد، لذا «شرق‌شناسی» در این چهار دهه اخیر صبغه «انقلاب‌شناسی»، «ایران‌شناسی» و «شیعه‌شناسی» به خود می‌گیرد (زمانی، شرق‌شناسی و اسلام‌شناسی غربیان، ۱۳۸۵: ۲۴).

و اینک بر عهده عالمان دینی و مبلغان و مروجان اسلام ناب محمدی است که به دفاع از کیان اسلام عزیز و قرآن کریم بپردازند و به شیوه‌های گوناگون دسیسه‌های آنان را خنثی ساخته و به شبهات‌شان پاسخ دهند.

آغاز نقد استشرق در ایران

اکنون پس از قرن‌ها تلاش استشرق و فعالیت‌های پژوهشی منظم و سامان‌یافته شرق‌شناسی و اسلام‌شناسی غربیان در دو قرن اخیر، همراه با خواب سنگین ملت‌های شرق و امت مسلمان، بالاخره برخی از مسئولان نظام‌های آموزشی ایران اسلامی تصمیم گرفتند تا با تصویب ماده درسی «آشنایی با استشرق» به عنوان دو واحد درسی در برنامه‌های آموزشی کارشناسی ارشد برخی رشته‌های حوزه و دانشگاه، آگاهی‌های لازم را نسبت به حجمه عظیم توطئه‌های غرب به دانش‌پژوهان ارائه کنند تا آنان پس از فراغت از تحصیل و حضور در عرصه‌های فرهنگی دینی، اجتماعی و سیاسی جهان اسلام هم خود به خنثی‌سازی توطئه‌های دشمنان اسلام بپردازند و هم ملت‌های مسلمان را بیدار نمایند (همو، ۳۷). از جمله پیشگامان این امر، مرکز تربیت مدرس و محقق دفتر تبلیغات اسلامی بود که در دهه هفتاد این درس را شروع کرد، سپس در دهه ۸۰ جامعه المصطفی‌العالمیه دو واحد درس استشرق را در اکثر گروه‌های علمی تربیتی خود تصویب و تثبیت نمود. سپس مراکز دیگر این راه را ادامه دادند.

الف) جایگاه مباحث استشرافی در آموزش

اول. رشته قرآن و مستشرقان در مقطع دکتری جامعه المصطفی‌العالمیه

در سال ۱۳۹۲ رشته قرآن و مستشرقان در مقطع دکتری پس از سال‌ها تلاش جمعی اساتید و افراد فعال به ویژه دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی و دکتر محمدحسن زمانی و دکتر محمدجواد

اسکندرلو برای نخستین بار با مصوبه وزارت آموزش عالی با سه گرایش (۱. معارف قرآن، ۲. علوم قرآن، ۳. قرآن و اهل بیت علیهم السلام) راه اندازی شد. تاکنون در گرایش معارف قرآن سه دوره از این رشته برگزار گردیده که دوره اول مشتمل بر هفت دانشجو بودند (از ملیت های عراق، افغانستان، پاکستان، هندوستان و آفریقا) که مشغول نگارش رساله دکتری هستند. (البته یک نفر از آن ها به نام حیدر الساعدی از رساله خود تحت عنوان «جریان شناسی قرآن پژوهی مستشرقان آلمان» در اواخر سال ۱۳۹۶ دفاع نمود.) و شش نفر دیگر تا پایان سال ۱۳۹۷ فارغ التحصیل خواهند شد. دوره دوم با چهار دانشجو و دوره سوم مشتمل بر پنج دانشجو ادامه دارد. شایان ذکر است که در سال ۱۳۹۶ تصویب گردید که به زودی رشته قرآن و مستشرقان در مقطع کارشناسی ارشد نیز برگزار گردد.

دوم. رشته قرآن و مستشرقان سطح سه حوزه در مرکز تخصصی قرآن امام علی بن ابیطالب علیه السلام
 با همت والای استاد دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی در سال ۱۳۹۶ رشته قرآن و مستشرقان در سطح سه حوزه علمیه قم تصویب گردید و تعدادی از طلاب محترم برای این رشته نوین در مرکز تخصصی قرآن امام علی بن ابیطالب علیه السلام ثبت نام نموده و تحصیل خود را در این زمینه آغاز نموده اند.

سوم. تدریس مباحث استشراقی در المصطفی

علاوه بر تأسیس رشته مستقل قرآن و مستشرقان در مقطع دکتری، در سایر رشته ها و گروه ها نیز دو یا چهار واحد درس استشراق تدریس می گردد؛ در گروه تفسیر دو واحد درس قرآن و مستشرقان و در گروه علوم حدیث دو واحد حدیث و مستشرقان و در گروه فنون قرآنی دو واحد مستشرقان و قرآنیات و در گروه ادیان و مذاهب دو واحد مستشرقان و کلام و در گروه شیعه شناسی دو واحد نقد و بررسی دیدگاه مستشرقان درباره اهل بیت علیهم السلام و در گروه تاریخ دو واحد نقد آثار مستشرقان تدریس می گردد.

ب) مجلات و مقالات استشراقی

اول. دوفصلنامه علمی - ترویجی قرآن پژوهی خاورشناسان

این نشریه با همت حجج اسلام دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی، دکتر محمدحسن زمانی و دکتر محمدجواد اسکندرلو راه اندازی شده و تداوم یافته است. و هیئت تحریریه آن عبارتند از: آیت الله محمدهادی معرفت علیه السلام (استاد حوزه علمیه قم)؛ دکتر مجید معارف (استاد دانشگاه تهران)؛ دکتر سید رضا مودب (استاد دانشگاه قم)؛ دکتر محمد فاکر میبدی (استاد جامعه المصطفی)؛ دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی (استاد جامعه المصطفی)؛ دکتر محمدکاظم شاکر (استاد

دانشگاه قم)؛ دکتر عبدالکریم بی آزار شیرازی (استاد دانشگاه مذاهب اسلامی)؛ دکتر فتح الله نجارزادگان (استاد دانشگاه تهران)؛ دکتر محمدحسن زمانی (دانشیار جامعه المصطفی)؛ دکتر محمدجواد اسکندرلو (دانشیار جامعه المصطفی)؛ دکتر حسین علوی مهر (دانشیار جامعه المصطفی)؛ دکتر عبدالکریم بهجت پور (دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی)؛ دکتر لاله افتخاری (دانشیار دانشگاه الزهراء).

برخی از مهم‌ترین مقالات نشریه یادشده عبارت است از:

۱. مفهوم‌شناسی، تاریخچه و دوره‌های استشرق؛ تألیف دکتر محمدحسن زمانی.
  ۲. بررسی دایره المعارف قرآن لایدن، تألیف دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی.
  ۳. تاریخگذاری قرآن از نگاه ریچارد بل و دانشمندان اسلامی؛ تألیف دکتر محمدجواد اسکندرلو.
  ۴. نقد و بررسی آراء بلاشر درباره جمع و تدوین قرآن؛ تألیف دکتر مجید معارف.
  ۵. تفسیر قرآن در دوره جدید و معاصر؛ بررسی و نقد از دکتر حسین علوی مهر.
  ۶. قرآن پژوهی گلدزیهر؛ تألیف استاد سید مجید پورطباطبایی.
  ۷. اعجاز قرآن؛ تألیف پروفیسور ریچارد مارتین، بررسی و نقد از دکتر سیدرضا مودب.
  ۸. فقه و قرآن؛ تألیف پروفیسور وائل حلاق، بررسی و نقد از دکتر محمد فاکر میبیدی.
  ۹. امام، تألیف امتیاز یوسف، بررسی و نقد از دکتر مهدی رستم نژاد.
  ۱۰. خاورشناسی و دایره المعارف قرآن لایدن، تألیف دکتر مظفر اقبال.
- لازم به ذکر است که، دوفصلنامه قرآن پژوهی خاورشناسان یک بار حائز رتبه نشریه‌ها در کشور شده است.

ویژگی‌های مهم مجله قرآن پژوهی خاورشناسان

یک - در حوزه قرآن و مستشرقان وارد می‌شود که تاکنون مجله خاص این حوزه در ایران وجود نداشته است.

دو - نخستین گام در راه تخصصی شدن مجلات قرآنی کشور است؛ از این رو می‌تواند یکی از ابعاد حرکت شتابنده قرآن پژوهی ایران باشد.

سه - در این مجله از فرهیختگان حوزه و دانشگاه بهره برده شده است که نمادی از همکاری و وحدت حوزه و دانشگاه باشد.

چهار - هیئت تحریریه این مجله از متخصصان قرآنی حوزه‌ها و دانشگاه‌های مهم قم، تهران و شیراز و نیز از دانشگاه‌های کشورهای مختلف همچون دانشگاه برکلی - کالیفرنیا، آمریکا، دانشگاه مک‌گیل - کانادا، دانشگاه دمشق - سوریه، دانشگاه لیدن - هلند، دانشگاه پنجاب، لاهور - پاکستان، دانشگاه سورین - فرانسه هستند که فراگیری جغرافیایی آن قابل توجه است.

البته این حرکت نوین قرآن پژوهی که نوعی دفاع از قرآن است و رفته رفته به ضد حمله علمی در برابر تهاجم فرهنگی غرب تبدیل خواهد شد، آینده‌ای روشن را نوید می‌دهد و شاید از این رو باشد که خبر آن مورد توجه و تشویق علما و قرآن پژوهان فرهیخته داخل و خارج کشور و مسئولان محترم کمیسیون قرآن شورای انقلاب فرهنگی و انجمن قرآن پژوهی و جامعه المصطفیٰ ﷺ العالمية و همایش بین المللی تشیع و خاورشناسان قرار گرفته و دوستان ما را دلگرم‌تر کند (رضایی اصفهانی، دو فصلنامه قرآن و مستشرقان، ۱۳۸۵: ۱/ ۹-۱۰).

دو-دراسات استشراقیه

این فصلنامه از مجلات محکمه (علمی - پژوهشی) عراق است که مربوط به «العتبه العباسیه المقدسه» می‌باشد که تا کنون ۱۶ شماره آن انتشار یافته است و تحت ریاست دکتر السید هاشم المیلانی و مدیریت دکتر هادی عبدالنبی التمیمی اداره می‌شود. اعضای هیئت تحریریه آن عبارتند از:

۱. الدكتور صلاح الفرتوسی؛ ۲. الدكتور محمدکریم الشمّری؛ ۳. الدكتور طالب جاسم العنزی؛ ۴. الدكتور علی ناصر محمد؛ ۵. الدكتور خضیر مظلوم البیدی؛ ۶. الدكتور جواد منشد النصرالله؛ ۷. الدكتور محمدتقی السبحانی؛ ۸. الدكتور محمدعلی الرضایی الاصبهانی؛ ۹. الدكتور ستار جبر الأعرجی.

برخی از مهم ترین مقالات آن به قرار ذیل است:

۱. الشخصیّه المحمدیه فی الخطاب الاستشراق البریطانی حتی نهایه القرن ۱۸ (م. د حیدر مجید حسین العلیلی).

۲. الاستشراق الالمانی و دوره فی الدراسات الشرقيه (محمد سعدون المطوری).

۳. ردّ شبهات یوسف الحداد فی کتابه (القرآن دعوه نصرانیه) (د. محمدجواد اسکندرلو و د. أحمدسالم عبد علی عتّابی).

۴. حركة الاستشراق الروسی و الثقافه العربیه (خالد بیومی).

۵. الردود العربیه علی الدراسات الاستشراقیه فی مجال القرآن (د. مقدم عبدالحسن الفیاض و د. علی عبدالمطلب علی خان).

۶. الاسلام فی الدراسات الغربیه المصنّفه (حفیظ سلیمانی).

۷. کتابه الموسوعات عند المستشرقین (موسوعه القرآن) (د. محمد جواد اسکندرلو و د. حسن رضایی هفتادری).

شایان ذکر است که مجله علمی پژوهشی یاد شده در عراق (کربلا و نجف)، ایران (قم)، مجتمع ناشران) و لبنان (توزیع شرکه الأوائل) توزیع می‌گردد.

سوم - مقالات مرتبط با قرآن و مستشرقان در مجلات دیگر

یک - دوفصلنامه علمی - ترویجی «قرآن و علم»

این نشریه که با همت دکتر رضایی اصفهانی و اساتید هیئت علمی گروه قرآن و علوم المصطفی راه اندازی و تداوم یافته، تا کنون ۲۴ شماره آن منتشر شده است. هیئت تحریریه این نشریه عبارت است از: حامد آلگار (استاد دانشگاه برکلی کالیفرنیا - آمریکا)؛ مظفر اقبال (استاد دانشگاه مک‌گیل - کانادا)؛ عبدالکریم بی‌آزار شیرازی (دانشیار دانشگاه مذاهب اسلامی)؛ لیب بیضون (استاد دانشگاه دمشق - سوریه)؛ عمان پاکیز (دانشگاه لیدن - هلند)؛ اکرم چودهری (استاد دانشگاه پنجاب، لاهور - پاکستان)؛ محمدتقی دیاری (دانشیار دانشگاه قم)؛ مهدی رستم‌نژاد (دانشیار جامعه المصطفی)؛ محمدعلی رضایی اصفهانی (استاد جامعه المصطفی)؛ محمدکاظم شاکر (استاد دانشگاه قم).

برخی از مقالات استشرافی نشریه مذکور عبارتند از:

۱. بررسی تطبیقی دیدگاه قرآن و نظریه باستان شناسی موریس بوکای درباره نجات بدن فرعون، تألیف بی بی سادات رضی بهابادی و هاجر اسدی (شماره ۲۰ مجله).
۲. نقد دیدگاه وجود خرافات ضد علم در قرآن، تألیف محمد علی رضایی اصفهانی و روح الله بهادری جهرمی (شماره ۱۸ مجله).
۳. بررسی و تحلیل پژوهش‌های قرآنی در عرصه بین المللی (ISI)، تألیف علی اکبر خاصه و فریبرز احمدی‌نژاد و سلیمان حجازی.

دوم - مجله مطالعات تفسیری

فصلنامه علمی - پژوهشی مربوط به دانشگاه معارف اسلامی می‌باشد؛ مدیرمسئول آن دکتر ابراهیم کلانتری و سردبیر آن دکتر سید رضا مودب می‌باشد. هیئت تحریریه این نشریه عبارتند از: دکتر رضایی اصفهانی، دکتر محمدباقر سعیدی روشن، دکتر فتحیه فتاحی‌زاده، دکتر ابراهیم کلانتری، دکتر سیدرضا مودب، دکتر مجید معارف و ...

تا کنون ۳۴ شماره از این مجله چاپ و انتشار یافته است. در شماره بیستم از نشریه یادشده مقاله استشرافی ذیل مشاهده می‌شود: «بررسی دلایل یوسف دره حداد در انکار رسالت پیامبر اکرم ﷺ با تأکید بر آیات استنادی وی» تألیف محمدرضا ضمیری و محمدحسن زمانی و علیرضا حیدری.

سه - مجله میقات حج

فصلنامه علمی - ترویجی، مربوط به پژوهش‌کنده حج و زیارت که مدیر مسئول آن آیت الله سیدعلی قاضی عسکر و سردبیر آن دکتر سیدمهدی علیزاده موسوی می باشد. هیئت تحریریه این نشریه عبارتند از: رسول جعفریان، احمد عابدی، سید مهدی علیزاده موسوی، جواد محدثی و ... در شماره ۱۰۱ «میقات حج» مقاله ای تحت عنوان «حج از نگاه مستشرقان (با تأکید بر دایره المعارف قرآن لایدن)» تألیف محمدجواد اسکندرلو و سید حسین علوی مهر دیده می شود.

ج) همایش‌های استشرافی

۱- برگزاری همایش بین المللی قرآن و مستشرقان

در سال ۱۳۹۰ نخستین همایش بین المللی قرآن و مستشرقان مقرر شد در مجتمع آموزش عالی امام خمینی (ره) برگزار گردد. با پیگیری‌های به عمل آمده خوشبختانه معاونت پژوهش آن مجتمع با همت حجت الاسلام و المسلمین دکتر زمانی موفق به اخذ مجوز برگزاری آن از کارگروه ویژه ریاست جمهوری و وزارت علوم شد. به دنبال آن کمیته‌های علمی و اجرایی تشکیل گردید و پس از برگزاری ۱۰ جلسه مقدماتی سرانجام همایش اصلی در بهمن ماه ۱۳۹۱ برپا شد. دبیری این کنگره نخست با دکتر رضایی اصفهانی بود و در نیمه راه حجت الاسلام و المسلمین دکتر احمد مرادخانی این مسئولیت را به عهده گرفتند. مراکزی که با جامعه المصطفی (ع) در برگزاری این همایش همکاری نمودند، عبارت‌اند از:

- مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)؛ دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم؛ مرکز فعالیت‌های بین المللی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی؛ مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه؛ معاونت بین المللی دانشگاه تهران (پردیس قم)؛ مرکز تخصصی تفسیر و علوم قرآن حوزه علمیه قم؛ مرکز پژوهشی قرآن کریم المهدی (ع)؛ مجمع جهانی اهل بیت (ع)؛ سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی؛ دانشگاه امام صادق (ع)؛ دانشگاه قم؛ دانشگاه شیراز.

اهداف مورد نظر همایش بین المللی مذکور را می توان در محورهای زیر خلاصه کرد:

الف) شناخت بهتر دیدگاه‌های مستشرقان به ویژه در مورد قرآن.

ب) نقد علمی آراء غیر صحیح مستشرقان.

ج) زمینه‌سازی برای تبادل نظر بین اساتید جامعه المصطفی (ع) و مستشرقان معاصر.

د) زمینه‌سازی بهره‌گیری از روش‌های مطالعاتی جدید مستشرقان در حوزه قرآن.

شایان ذکر است که از مجموع ۲۶۱ مقاله دریافت شده سرانجام ۵۹ مقاله پذیرفته شد که در قالب سه جلد کتاب تحت عنوان مجموعه مقالات همایش بین المللی قرآن و مستشرقان در سال ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ چاپ و منتشر گردید.

۲. همایش بین المللی تشیع و خاورشناسان

اگرچه پژوهش درباره باورها و آیین‌های شرقیان از روزگار باستان آغاز شد، نزدیک به دو قرن پیش به انگیزه‌های استعماری، اقتصادی، سیاسی و علمی، فرهنگی نام *orientalism* (استشراق یا شرق‌شناسی) به خود گرفت و به متن‌های آموزشی و درسی غربیان راه یافت. این دسته از مطالعات در زمینه دین‌شناسی مردمان خاورزمین به ویژه مسلمانان و شیعیان از گستره افزون‌تری برخوردار است.

از این‌رو، انجمن «تاریخ‌پژوهان» گروهی از حوزویان فرزانه و اندیشمندان دلسوز را تشویق نمود و دو همایش با نام «تشیع و خاورشناسان» برگزار کرد تا به همت ایشان و با بررسی سفرنامه‌ها و دیگر آثار خاورشناسان درباره اسلام و تشیع، سره از ناسره آن‌ها جدا کند و با چشمانی باز در راه میانه داوری در این باره گام زند.

بی‌شک، پیشگامی حوزویان در برگزاری همایش «تشیع و خاورشناسان»، یکی از نخستین پویاها در این راه پرآسیب بود. چنین کار بزرگ و تأثیرگذار بدون همکاری اندیشمندان شکمیا و سیاست‌گذاران دانا، سامان نمی‌یافت و از اهداف کلانش باز می‌ماند. همکاران مراکز با همایش یاد شده عبارتند از:

جامعة المصطفی العالمیة، مرکز پژوهشی قرآن کریم المهدی^{علیه السلام}، پژوهشگاه علوم انسانی، پژوهشگاه تاریخ اسلام، پژوهشگاه تاریخ و سیره‌ی اهل‌بیت^{علیهم السلام}، مؤسسه شیعه‌شناسی، دانشگاه ادیان و مذاهب، کانون معنویت ایران در آلمان، دانشگاه الزهراء^{علیها السلام}، مرکز شیعه‌شناسی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی.

لازم به ذکر است که در همایش یاد شده، دکتر صادق آینه‌وند^{علیه السلام} به عنوان دبیر علمی؛ حجت الاسلام دکتر محمدرضا بارانی، مسئول همایش و حجت‌الاسلام سیدقاسم رزاقی موسوی به عنوان دبیر اجرایی نقش گسترده‌ای ایفا نمودند.

همایش نخست در اسفند سال ۱۳۸۵ و همایش بعدی در دوم آبان ۱۳۸۷ برگزار شد. از مجموع ۴۵۰ مقاله رسیده، حدود ۱۰۰ مقاله پذیرفته شد و در قالب هشت جلد کتاب تحت عنوان مجموعه مقالات همایش بین المللی تشیع و خاورشناسان، به کوشش دکتر محمدرضا بارانی و توسط موسسه انتشارات خاکریز در سال ۱۳۸۸ چاپ و منتشر گردید.

نشست‌ها و میزگردهای پیرامون همایش یادشده به شرح ذیل می‌باشد:

یک) میزگرد خاورشناسان و قرآن، باحضور دکتر سیدرضا مودب، دکتر محمدجواد اسکندرلو و مرحوم دکتر جعفر علمی رحمته‌الله. زمان: ۸۵/۸/۲؛ مکان: مجتمع آموزش عالی امام خمینی رحمته‌الله.

دو) میزگرد بررسی شیوه‌ها و محورهای مطالعاتی خاورشناسان در زمینه تشیع، باحضور دکتر محسن الویری، دکتر تقی‌زاده داوری، دکتر صفری فروشانی و دکتر علی معموری. زمان: ۸۵/۸/۱۲؛ مکان: مجتمع آموزش عالی امام خمینی رحمته‌الله.

سه) نشست علمی تشیع و خاورشناسان، باحضور پروفیسور عبدالجبار ناجی (از کشور عراق). زمان: ۸۶/۶/۱۲؛ مکان: محل انجمن‌های علمی حوزه علمیه قم.

چهار) میزگرد چالش‌های شیعه پژوهی غربیان و راهکارهای آن، باحضور دکتر محسن الویری و دکتر محمدرضا بارانی و دکتر قاسم جوادی و خانم دکتر جان احمدی. زمان: ۸۷/۸/۲؛ مکان: مجتمع آموزش عالی امام خمینی رحمته‌الله.

۳. کمیته تخصصی مستشرقان با مدیریت دکتر محمدجواد اسکندرلو در کنگره بین‌المللی نقش شیعه در پیدایش و گسترش علوم اسلامی

در این کنگره که با نظارت و اشراف حضرت آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی حفظه‌الله برگزار گردید دبیر کنگره حجت الاسلام و المسلمین دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی بود و اعضای گروه علمی استشراف عبارت بودند از: محمدجواد اسکندرلو؛ محمدحسن زمانی؛ سیدمجید پورطباطبایی؛ سیدمهدی اعتصامی؛ محمدحسین محمدی و حسن رضایی هفتادر.

چند کتاب و اثر مهم استشرافی توسط پژوهشگران این گروه علمی تدوین گردید که در بخش معرفی کتاب‌ها به آن‌ها اشاره خواهد شد.

د) پایان‌نامه‌های استشرافی

اول. پایان‌نامه‌های استشرافی حوزه‌ی علمیه قم

پایان‌نامه‌های استشرافی دفاع شده در حوزه علمیه قم به شرح ذیل است:

۱. تناسب آیات قرآن و شبهات مستشرقان؛ دانش‌پژوه: علی قانع اردکانی/سطح ۳، استاد راهنما: محمدحسن زمانی، محل و تاریخ دفاع: مرکز مدیریت حوزه علمیه قم، ۱۳۸۶؛
۲. ابراهیم علیه‌السلام در قرآن و دایرة المعارف اسلام لیدن؛ دانش‌پژوه: احمد علی‌زاده فلاح/سطح ۳، استاد راهنما: موحدی محب، محل و تاریخ دفاع: مرکز مدیریت حوزه علمیه قم، ۱۳۸۸؛

۳. بررسی و نقد دایرة المعارف‌های اسلامی خاورشناسان؛
دانش‌پژوه: علی خراسانی / سطح ۳، استاد راهنما: حسن رضانی، محل و تاریخ دفاع: مرکز مدیریت حوزه علمیه قم، ۱۳۸۹؛
۴. بررسی و نقد شبهات مستشرقان بر آیات علمی قرآن؛ دانش‌پژوه: علیرضا نوبری، سطح ۳، استاد راهنما: علی نصیری، محل و تاریخ دفاع: مرکز مدیریت حوزه علمیه قم، ۱۳۸۹؛
۵. بررسی عصمت پیامبران اولوالعزم علیهم‌السلام در دایرة المعارف قرآن لیدن؛ دانش‌پژوه: مهدی سازندگی، سطح ۳، استاد راهنما: محمد حسن زمانی، محل و تاریخ دفاع: مرکز مدیریت حوزه علمیه قم، ۱۳۹۴.

دو. پایان‌نامه‌های استشرافی دفاع شده در جامعه المصطفی العالمیه علیه‌السلام

- تاکنون ۳۰ پایان‌نامه و رساله استشرافی در جامعه المصطفی علیه‌السلام العالمیه دفاع شده که در ذیل به طور اختصار گزارش می‌گردد:
۱. شخصیت اخلاقی پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم از نگاه قرآن و مستشرقان؛ دانش‌پژوه: محبوب‌خان ذوالنون، کارشناسی ارشد، راهنما: محمدجواد اسکندرلو، تاریخ دفاع: ۱۳۷۸؛
۲. بررسی فرشته وحی از دیدگاه قرآن و مستشرقان؛ دانش‌پژوه: سید فیاض حسین بخارایی، کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدجواد اسکندرلو، ۱۳۸۷؛
۳. نقد و بررسی شخصیت حضرت فاطمه زهرا علیها‌السلام از نگاه مستشرقان با رویکرد قرآنی؛ دانش‌پژوه: محمد عسکری (ممتاز) / کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدجواد اسکندرلو، تاریخ دفاع: ۱۳۹۲؛
۴. بررسی آرای مستشرقان معاصر پیرامون جبر در قرآن؛ دانش‌پژوه: میرزا عسکری حسین / کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدجواد اسکندرلو، تاریخ دفاع: ۱۳۹۱؛
۵. دیدگاه‌های نولدکه در مورد رسم الخط و قرائت قرآن و نقد آن؛ دانش‌پژوه: سید حسن حسینی / کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدجواد اسکندرلو، تاریخ دفاع: ۱۳۸۶؛
۶. بررسی اندیشه‌های کلود ژیلیو درباره‌ی قرآن کریم؛ دانش‌پژوه: حمیرا مصیمی / کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدجواد اسکندرلو، تاریخ دفاع: ۱۳۹۵؛
۷. بررسی آرای مستشرقان درباره حضرت مریم علیها‌السلام؛ دانش‌پژوه: نرگس خیری / کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدجواد اسکندرلو / تاریخ دفاع: ۱۳۹۳؛
۸. نقد ادعای مستشرقان در مورد تناقضات در قرآن؛ دانش‌پژوه: محمدالله حلیم‌اف / کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدجواد اسکندرلو، تاریخ دفاع: ۱۳۸۶؛

۹. ترجمه و نقد مقالات امام، تشیع و قرآن، شیعه از دایرة المعارف قرآن لیدن؛ دانش پژوه: حسین براتی/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدجواد اسکندرلو، تاریخ دفاع: ۱۳۹۱؛
۱۰. نقد دیدگاه‌های مستشرقان پیرامون فرهنگ جهاد و دفاع در قرآن؛ دانش پژوه: محمدکریم امیری/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدحسن زمانی، تاریخ دفاع: ۱۳۸۹؛
۱۱. نقد و بررسی اهم شبهات مستشرقین در مورد وحی بر پیامبر ﷺ؛ دانش پژوه: سید فرمان حیدر نقوی/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدحسن زمانی، تاریخ دفاع: ۱۳۸۵؛
۱۲. نقد شبهات مستشرقان درباره فصاحت و بلاغت قرآن؛ دانش پژوه: محمدباقر فرضی/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدحسن زمانی، تاریخ دفاع: ۱۳۹۷؛
۱۳. بررسی آرای شرق شناسان پیرامون گزارشات تاریخی قرآن؛ دانش پژوه: غلامحسین ناطقی/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدحسن زمانی، تاریخ دفاع: ۱۳۸۵؛
۱۴. نقد و ترجمه مقاله «حدیث و قرآن» از دایرة المعارف قرآن لیدن؛ دانش پژوه: سید حسین علوی/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدحسن زمانی، تاریخ دفاع: ۱۳۸۶؛
۱۵. بررسی و تحلیل سیر تطوّر قرآن پژوهی در غرب؛ دانش پژوه: حسین شاه ایشار/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدحسن زمانی، تاریخ دفاع: ۱۳۹۱؛
۱۶. جریان شناسی قرآن پژوهی مستشرقان آلمان؛ دانش پژوه: حیدر الساعدی/ دکتری، استاد راهنما: محمدحسن زمانی، تاریخ دفاع: ۱۳۹۷؛
۱۷. نقد نظریة المستشرقین حول اقتباس القرآن من الکتب السماویة؛ دانش پژوه: أحمد سالم عبدالعلی العتابی/ دکتری، استاد راهنما: محمدحسن زمانی، تاریخ دفاع: ۱۳۹۲؛
۱۸. واژگان دخیل در قرآن و نقد آرای مستشرقان؛ دانش پژوه: شجاعت علی جوادی/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: سید محمود دشتی، تاریخ دفاع: ۱۳۸۷؛
۱۹. وحيانی بودن قرآن از دیدگاه خاورشناسان؛ دانش پژوه: عبدالواحد مطهری/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: مجید حیدری فر، تاریخ دفاع: ۱۳۸۶؛
۲۰. بررسی تطبیقی تاریخ نگاری دوران مدنی پیامبر در قرآن و منابع تاریخی با توجه به شبهات مستشرقان؛ دانش پژوه: محمد حسن اخلاقی/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محسن الویری، تاریخ دفاع: ۱۳۸۹؛
۲۱. عرض و نقد الآراء المستشرقین حول تفسیر الشيعة الامامية للقرآن من خلال کتاب «مذاهب التفسیر الاسلامی»؛ دانش پژوه: صاحب ملکوتی/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: فتح الله نجارزادگان، تاریخ دفاع: ۱۳۸۳؛

۲۲. قراءة نقدية في كتاب (تاريخ للقرآن) للمستشرقين تنودور نولدكه؛ دانش‌پژوه: سيدحسن هاشمی/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: حیدر حبّ‌الله، تاریخ دفاع: ۱۳۸۹؛
۲۳. «و ما ينطق عن الهوى نقد نظرية النفسى و مصادر القرآن عندالمستشرقين»؛ دانش‌پژوه: حسن‌علی شحاده/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: السيد حسين ابراهيم، تاریخ دفاع: ۱۴۲۹؛
۲۴. تاريخ القرآن من وجهة نظر المستشرقين؛ دانش‌پژوه: محمود جباره/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: علی موسوی، تاریخ دفاع: ۱۴۳۱ ق؛
۲۵. مکانة القرآن عند المستشرقين؛ دانش‌پژوه: علی ظاهرآل رحمة/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: عبدالجبار رفاعی، تاریخ دفاع: ۱۳۸۸؛
۲۶. نقد و بررسی آرای مستشرقان در رابطه قرآن و علوم طبیعی؛ دانش‌پژوه: علی اکبر فراهی بخشایشی/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: سيد عيسى مسترحمی، تاریخ دفاع: ۱۳۹۰؛
۲۷. نقد و بررسی خاستگاه‌ها و مبانی نظریه تأثیرپذیری قرآن از فرهنگ زمانه؛ دانش‌پژوه: مختار حسین حیدری/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: حیدرعلی رستمی، تاریخ دفاع: ۱۳۸۷؛
۲۸. نقش اجتماعی زن در دایرةالمعارف قرآن (لیدن) و نقد آن؛ دانش‌پژوه: مریم نوشین/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: مهدیه سادات مستقیمی، تاریخ دفاع: ۱۳۸۸؛
۲۹. بررسی شبهات مستشرقان درباره سنت پیامبر اکرم ﷺ؛ دانش‌پژوه: محمدعلی حجّتی/ کارشناسی ارشد، استاد راهنما: مجید حیدری فر، تاریخ دفاع: ۱۳۸۸ ش؛
۳۰. انسجام النص القرآنی أو شبهة اضطراب النص القرآنی (شبهة المستشرقين)؛ دانش‌پژوه تحسین بدری/ سطح ۴، استاد راهنما: محمد حسن زمانی، تاریخ دفاع: ۱۳۹۴ (به منظور آشنائی با پایان‌نامه‌های استشرافی که در سایر دانشگاه‌ها دفاع شده است ر.ک: دو فصلنامه علمی- ترویجی قرآن‌پژوهی خاورشناسان، شماره‌ی ۱۴، مقاله: «شناخت‌نامه پایان‌نامه‌های قرآن و مستشرقان» تألیف دکتر سیدعیسی مسترحمی).

هـ) تألیف کتب نقد استشراق پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران

۱. شرق‌شناسی و اسلام‌شناسی غربیان: تألیف دکتر محمدحسن زمانی

این کتاب در سال ۱۳۸۵ از سوی بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه‌ی علمیه قم) در ۴۱۰ صفحه و مشتمل بر شش فصل چاپ و منتشر شد. ساختار این اثر سودمند آموزشی به قرار ذیل است:

فصل اول. بررسی واژگانی استشراق؛
فصل دوم. دیدگاه‌های صاحب‌نظران مسلمان درباره‌ی اهداف مستشرقان؛
فصل سوم. تاریخچه و دوره‌های استشراق؛
فصل چهارم. اهداف و مکاتب استشراق؛
فصل پنجم. مراکز شرق‌شناسی در کشورهای غربی؛
فصل ششم. گستره‌ی فعالیت، روش‌های کار و حیل‌های مستشرقان.

۲. کتاب «مستشرقان و قرآن»

(نقد و بررسی آرای مستشرقان درباره قرآن)
این کتاب تألیف دکتر محمدحسن زمانی است که مشتمل بر ۵۸۸ صفحه و بخشی از رساله دکتری وی بوده که از سوی بوستان کتاب در سال ۱۳۸۵ انتشار یافته است. ساختار کتاب یاد شده، به قرار ذیل است:

فصل اول. فعالیت‌های قرآنی مستشرقان؛
فصل دوم. مصدر و منشأ قرآن؛
فصل سوم. تاریخ جمع قرآن؛
فصل چهارم. ادبیات و ساختار قرآن؛
فصل پنجم. معارف قرآن و مستشرقان؛
فصل ششم. نقد دایرة المعارف قرآن، لیدن.

۳. کتاب «ارزیابی دیدگاه‌های خاورشناسان در تاریخ تفسیر و مفسران»

این کتاب تألیف دکتر حسین علوی‌مهر و دکتر حسن رضایی هفتادر است که در ۳۵۲ صفحه، مشتمل بر هشت فصل می‌باشد و در تاریخ ۱۳۹۴ توسط مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ چاپ و انتشار یافته است.

ساختار کتاب یاد شده به این قرار است:

- فصل اول. کلیات؛
- فصل دوم. مفاهیم؛
- فصل سوم. آغاز تفسیر؛
- فصل چهارم. تفسیر در دوران شکل‌گیری؛
- فصل پنجم. تفسیر در دوران میانه؛

- فصل ششم. تفاسیر روایی؛

- فصل هفتم. گرایش‌های تفسیری؛

- فصل هشتم. تفسیر قرآن در دوره جدید و معاصر.

۴. کتاب «درآمدی بر تاریخ قرآن»

نوشته ریچارد بیل، بازنگاری و بازننگاری مونتگمری وات

این کتاب که توسط آقای بهاء‌الدین خرمشاهی به فارسی ترجمه شده است از سوی مرکز ترجمه قرآن مجید به زبان‌های خارجی در سال ۱۳۸۲ منتشر گردید. کتاب یاد شده در ۲۷۶ صفحه و مشتمل بر یازده فصل ارائه شده است.

مهم‌ترین عناوین فصول آن عبارتند از: تاریخ متن قرآن؛ تدوین قرآن؛ آموزه‌های قرآن، پژوهش‌های مسلمانان پیرامون قرآن و قرآن و پژوهش‌های شرق‌شناسی.

۵. کتاب «شناخت قرآن: قرآن و خاورشناسان»

این کتاب توسط دکتر مجید معارف تألیف یافته و در سال ۱۳۹۴ از سوی مؤسسه فرهنگی نبأ منتشر شد. این اثر مشتمل بر سه بخش است که در ۵۲۰ صفحه ارائه شده است. ساختار آن به قرار ذیل است:

بخش ۱- دیدگاه‌های کلی در آراء و آثار خاورشناسان؛

بخش ۲- مستشرقان و مباحث تاریخ قرآن؛

بخش ۳- مستشرقان و معارف قرآن.

۶. کتاب «orientalists and the quran»

این کتاب تألیف آقای دکتر حسن رضایی هفتادری است که در سال ۱۳۹۲ از سوی انتشارات دانشکده اصول دین قم، چاپ و منتشر شده است و در ۵۴۴ صفحه مشتمل بر هفت بخش ارائه شده است:

بخش یک - علوم قرآن (Sciences Of The Quran)

بخش دو - تاریخ قرآن (History Of The Quran)

بخش سه - تاریخ تفسیر (History Of The Exegesis)

بخش چهار - فهم متن قرآن (Understanding Of The Text)

بخش پنج - علوم بلاغی (Sciences Of The Rhetoric)

بخش شش - علوم حدیث (Sciences Of The Hadith)

بخش هفت - مطالعات شیعی (Shiite studies)

۷. کتاب «مستشرقان و تاریخ گذاری قرآن»

این کتاب تألیف آقای دکتر محمدجواد اسکندرلو در سال ۱۳۸۶ از سوی انتشارات پژوهش های تفسیر و علوم قرآن منتشر و در ۳۲۶ صفحه مشتمل بر پنج فصل ارائه شده است:

فصل اول. کلیات؛

فصل دوم. آشنایی با تاریخ گذاری اسلامی؛

فصل سوم. زندگی نامه خاورشناسان؛

فصل چهارم. تاریخ گذاری قرآن از نگاه مستشرقان؛

فصل پنجم. نتایج و پیشنهادها.

۸. کتاب «مستشرقان و علوم قرآن»

این کتاب تألیف آقای دکتر محمدجواد اسکندرلو می باشد که در سال ۱۳۹۷ از سوی انتشارات دارالمبلغین در ۴۲۴ صفحه ارائه شده است.

محورهای اصلی مباحث مطرح شده در کتاب مذکور به قرار ذیل است:

قرآن، علوم قرآن، تاریخ قرآن، مکی و مدنی، تاریخ گذاری قرآن، اسباب نزول، جمع قرآن، مصحف امام علی (علیه السلام)، مصاحف صحابه، رسم الخط قرآن، نسخه های خطی قرآن، تلاوت قرآن، روایات سبعة أحرف، قرائات قرآن، اسماء و صفات قرآن، اهداف قرآن، تحریف ناپذیری قرآن، و حیانی بودن قرآن، فرشته وحی از نگاه مستشرقان، اعجاز قرآن، جامعیت و جاودانگی قرآن، انسجام ساختاری قرآن، انسجام محتوایی قرآن، محکم و متشابه، نسخ، حروف مقطعه، لغات غیرعربی قرآن (واژگان بیگانه)، «مثل های قرآن» از نگاه مستشرقان.

۹. کتاب «سبع مقالات فی البحث القرآنی عند المستشرقین»

این کتاب تألیف آقای دکتر محمدجواد اسکندرلو و تعریف راند علی غالب می باشد که در سال ۱۳۹۷ از سوی انتشارات دارالمبلغین در ۱۹۰ صفحه مشتمل بر هفت گفتار ارائه و منتشر گردیده است:

المقالة الأولى - لمحة تاريخية حول الاستشراق و مفهومه؛

المقالة الثانية - اهداف الغرب من الإستشراق؛

المقالة الثالثة - المستشرقون و القرآن؛

المقالة الرابعة - جمع القرآن من وجهة نظر بلاشير؛

المقالة الخامسة - الوحي والتجربة الدينية من وجهة نظر المستشرقين؛
المقالة السادسة - نقد نظرية التناقض الأدبي في الآيات القرآنية؛
المقالة السابعة - الحروف المقطعة من وجهة نظر المستشرقين.

۱۰. کتاب «نقش شیعه در علوم اسلامی از نگاه مستشرقان»

این اثر به کوشش دکتر محمدجواد اسکندرلو و جمعی از محققان (زیر نظر گروه علمی استشرق) از جمله منشورات کنگره بین المللی نقش شیعه در پیدایش و گسترش علوم اسلامی (تحت اشراف حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی ^(حفظه الله) در ۳۰۰ صفحه و مشتمل بر ۱۰ فصل ارائه شده که در تاریخ ۱۳۹۷ از سوی انتشارات امام علی بن ابی طالب (علیه السلام) چاپ و منتشر شده است.

۱۱. کتاب شیعه پژوهان مستشرقان (مربوط به گروه علمی استشرق در کنگره بین المللی نقش شیعه در پیدایش و گسترش علوم اسلامی)، تألیف دکتر اکبر محمودی، ناشر: انتشارات امام علی بن ابیطالب (علیه السلام)

این کتاب در ۲۳۰ صفحه و مشتمل بر شش فصل است. فصل اول - کلیات، فصل دوم - شیعه پژوهان قاره آمریکا، فصل سوم - شیعه پژوهان قاره اروپا، فصل چهارم - شیعه پژوهان قاره اقیانوسیه، فصل پنجم - شیعه پژوهان قاره آفریقا، فصل ششم - شیعه پژوهان قاره آسیا.

۱۲. کتاب آثار و فعالیت های شیعه پژوهی مستشرقان

این کتاب تألیف دکتر اکبر محمودی در ۳۱۰ صفحه و مشتمل بر سه بخش است. بخش اول - کلیات، بخش دوم - نگاشته های شیعه پژوهی (شامل کتاب ها، پایان نامه ها و مقاله ها) و بخش سوم - فعالیت های شیعه پژوهی (شامل رشته ها، گرایش ها و درس های شیعه پژوهی، مجلات، نشست ها، و ارزیابی شیعه پژوهی) مستشرقان می باشد.

۱۳. کتاب مراکز شیعه پژوهی مستشرقان؛

این اثر تألیف دکتر اکبر محمودی در ۲۱۶ صفحه و مشتمل بر شش فصل است. فصل اول - کلیات، فصل دوم - مراکز شیعه پژوهی قاره آمریکا، فصل سوم - مراکز شیعه پژوهی قاره اروپا، فصل چهارم - مراکز شیعه پژوهی قاره اقیانوسیه، فصل پنجم - مراکز شیعه پژوهی قاره آفریقا، فصل ششم - مراکز شیعه پژوهی قاره آسیا.

۱۴. کتاب عالمان و میراث علمی شیعه از دیدگاه مستشرقان

این کتاب تألیف سید مهدی اعتصامی در سال ۱۳۹۷ در ۱۸۷ صفحه چاپ شده و مشتمل بر چهار بخش می‌باشد. بخش اول - کلیات، بخش دوم - نقش عالمان بزرگ شیعه در علوم اسلامی از نگاه مستشرقان، بخش سوم - جایگاه اهل بیت و صحابه شیعی در علوم اسلامی از دیدگاه مستشرقان، بخش چهارم - آسیب شناسی کلی برخورد مستشرقان با عالمان و میراث علمی شیعه.

۱۵. کتاب گرایش‌های تفسیری از گلدزیهر

این کتاب ترجمه سید ناصر طباطبایی می‌باشد و جناب حجه الاسلام والمسلمین سید محمدعلی ایازی به آن مقدمه و حواشی افزوده است. این اثر در ۳۶۰ صفحه و مشتمل بر شش بخش است: بخش یکم - دوره نخستین تفسیر؛ بخش دوم - تفسیر روایی؛ بخش سوم - تفسیر در پرتو عقیده؛ بخش چهارم - تفسیر در پرتو تصوف اسلامی؛ بخش پنجم - تفسیر در پرتو فرقه‌های دینی؛ بخش ششم - تفسیر در پرتو تمدن اسلامی.

۱۶. کتاب‌شناسی مطالعات قرآنی به زبان‌های اروپایی

این کتاب تألیف مرتضی کریمی‌نیا می‌باشد که از سوی مرکز مطالعات فرهنگی بین‌المللی معاونت پژوهشی و آموزشی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی چاپ و منتشر شده و مشتمل بر ۲۶۶ صفحه است که در آن نویسنده محترم به معرفی ۲۵۹۹ کتاب که به زبان‌های اروپایی در زمینه مطالعات قرآنی تدوین یافته، پرداخته است.

نتیجه

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می‌نماید. از این‌رو، مطالعات و پژوهش‌های به روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، براساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

در طول تاریخ اسلام، آثار بسیار ارزشمندی توسط عالمان مسلمان (به ویژه اندیشمندان شیعی) تألیف شده و به جهان پژوهش عرضه گردیده است. پس از تثبیت تمدن علمی غرب، کتاب‌های علمی مسلمانان به موزه‌ها و کتابخانه‌های کهن وانهاده شد. در این دوران برخی از مستشرقان لب به تمجید از دستاوردهای دانشمندان شیعی گشودند و در کتاب‌های پژوهش‌های باستانی خود، نام آنان را به نیکی یاد کردند.

اینک که در چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی ایران به سر می‌بریم، شاهد تألیف کتاب‌های متعدد، نشریات علمی، دانشنامه‌های قرآنی، برگزاری همایش‌های ملی و کنگره‌های بین‌المللی در نقد استشراق و نیز تدریس دروس نقد شبهات قرآنی، حدیثی، کلامی و تاریخی مستشرقان در حوزه‌های علمیه و مراکز دانشگاهی هستیم، که تلاش نوشتار حاضر، ارائه گزارش مختصری از این‌گونه فعالیت‌های علمی - پژوهشی می‌باشد. امید آنکه با توفیقات الهی بتوانیم تا عصر ظهور بقیه الله الأعظم علیه السلام در همین راستا بیش از گذشته به انجام وظیفه و مسئولیت خطیر خویش ادامه دهیم.

فهرست منابع

۱. اسکندرلو، محمدجواد، مستشرقان و علوم قرآن، قم: انتشارات دارالمبلغین، ۱۳۹۷ش.
۲. اسکندرلو، محمدجواد، مستشرقان و تاریخ گذاری قرآن، قم: انتشارات پژوهش های تفسیر و علوم قرآن، ۱۳۸۶ش.
۳. اسکندرلو، محمدجواد، نقش شیعه در علوم اسلامی از نگاه مستشرقان، قم: انتشارات امام علی بن ابی طالب (علیه السلام)، ۱۳۹۷ش.
۴. رضایی اصفهانی، محمدعلی، خبرنگاره کنگره بین المللی نقش شیعه در پیدایش و گسترش علوم اسلامی، قم: مجتمع دارالولایة، ۱۳۹۶ش.
۵. رضایی هفتادر، حسن، مستشرقان و قرآن - ORIENTALISTS AND THE QURAN - قم: انتشارات دانشکده ی اصول دین، ۱۳۹۲ش.
۶. ریچارد بل، درآمدی بر تاریخ قرآن، ترجمه بهاء الدین خرمشاهی، انتشارات مرکز ترجمه ی قرآن مجید به زبان های خارجی، ۱۳۸۲ش.
۷. زمانی، محمد حسن، شرق شناسی و اسلام شناسی غربیان، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۵ش.
۸. زمانی، محمد حسن، مستشرقان و قرآن، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۵ش.
۹. علوی مهر، حسین، ارزیابی دیدگاه های خاورشناسان در تاریخ تفسیر و مفسران، قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی (صلی الله علیه و آله و سلم)، ۱۳۹۴ش.
۱۰. محمودی، اکبر، آثار و فعالیت های شیعه پژوهی مستشرقان، قم: انتشارات امام علی بن ابیطالب (علیه السلام)، ۱۳۹۷ش.
۱۱. محمودی، اکبر، مراکز شیعه پژوهی مستشرقان، قم: انتشارات امام علی بن ابی طالب (علیه السلام)، ۱۳۹۷ش.
۱۲. معارف، مجید، شناخت قرآن: قرآن و خاورشناسان، تهران: مؤسسه فرهنگی نبأ، ۱۳۹۴ش.
۱۳. دو فصلنامه قرآن و مستشرقان، جامعة المصطفی العالمية، ۱۳۸۵ش.
۱۴. دو فصلنامه قرآن و علم، جامعة المصطفی العالمية، ۱۳۸۵ش.
۱۵. مجموعه مقالات همایش بین المللی قرآن و مستشرقان، جمعی از مؤلفان، قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی (صلی الله علیه و آله و سلم)، ۱۳۹۱ش.